

ADHD ja muut neuropsykiatriset häiriöt, kaltoinkohtelu ja päihteet – syrjäytymisen tie?

Hannu Lauerma
tutkimusprofessori, THL
vastaava ylilääkäri, Psykiatrinen vankisairaala

Luennon sisältö

- Persoonallisuushäiriöistä.
- ADHD ja muut neuropsykiatriset häiriöt.
- Aivovammoista lapsuusiässä
- Päihderiippuvuuksista.
- Hoidosta ja ennaltaehkäisystä.

Mitä ovat persoonallisuushäiriöt?

- Huomattavaa tuskaa tai toiminnanvajavuutta aiheuttavia persoonallisuudenpiirteiden kärjistymiä.
- Joustamattomia, ongelmallisia hahmottamis-, reagointi- ja toimintatapojen kokonaisuuksia.
- Yksilölle suotuisissa, huomattavan rajatuissa oloissa melko vähäoireisia häiriöitä.
- Rajoittavat sopeutumismahdollisuuksia.

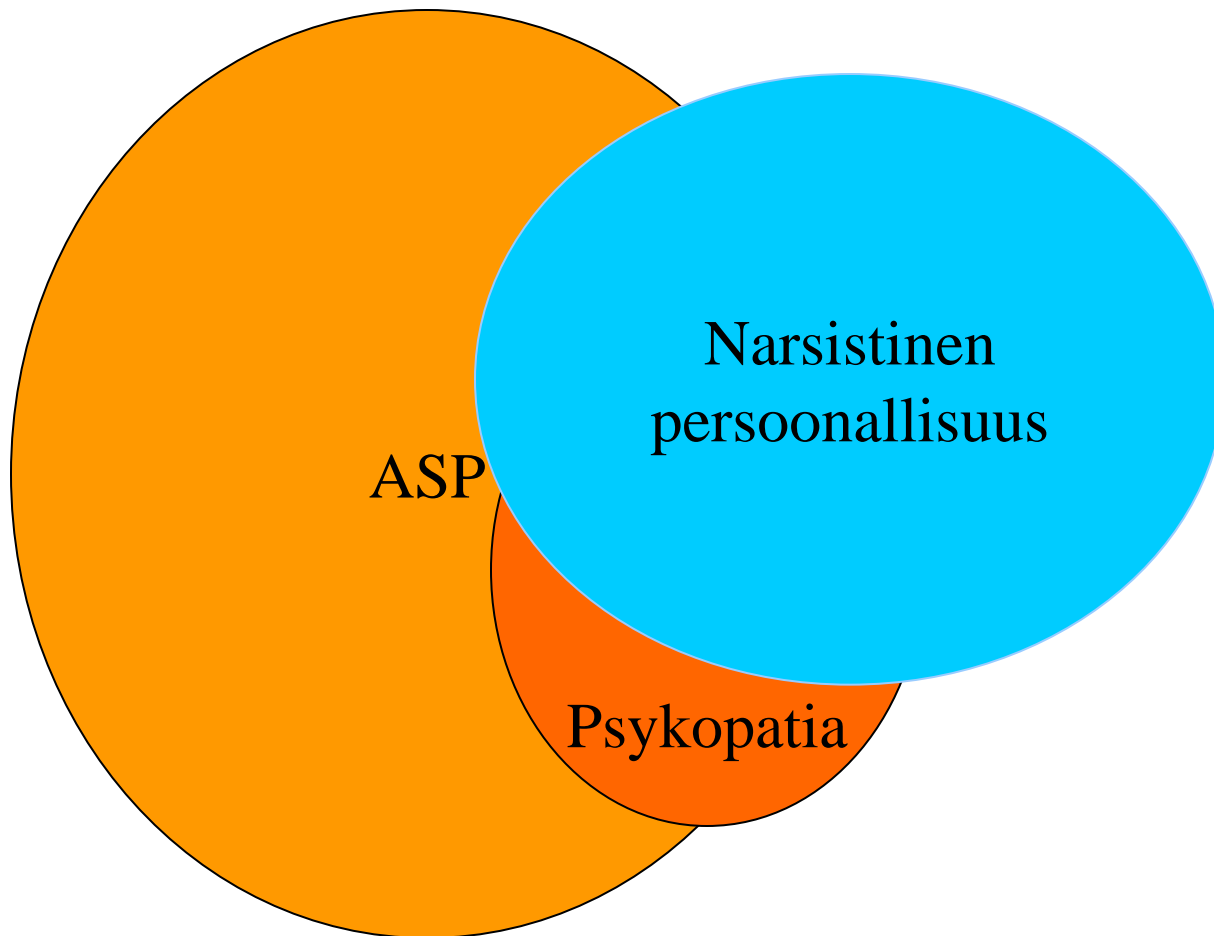
Epäsosiaalinen persoonallisuus

- Krooninen sosiaalisen vuorovaikutuksen poikkeavuus: ei huomioi toisia ja loukkaa heidän oikeuksiaan.
- Alkaa käytöshäiriönä ennen 15 vuoden ikää, diagnosoitavissa persoonallisuushäiriöksi aikaisintaan 18 vuoden iässä.
- Ei esiinny ainoastaan manian tai oireisen skitsofrenian aikana.

Epäsosiaalinen persoonallisuus

- Esiintyvyys väestössä noin 2 %.
- Yleisempi alimmissa sosiaaliryhmissä ja miehillä.
- Hyvin yleinen vankiloissa.
- Kuolevat nuorina.
- Jotkut kypsyvät iän myötä, mutta ylikuolleisuus selittää pitkälti niukan esiintyvyyden iäkkäillä .

Asosiaalinen persoonallisuushäiriö ja psykopatia

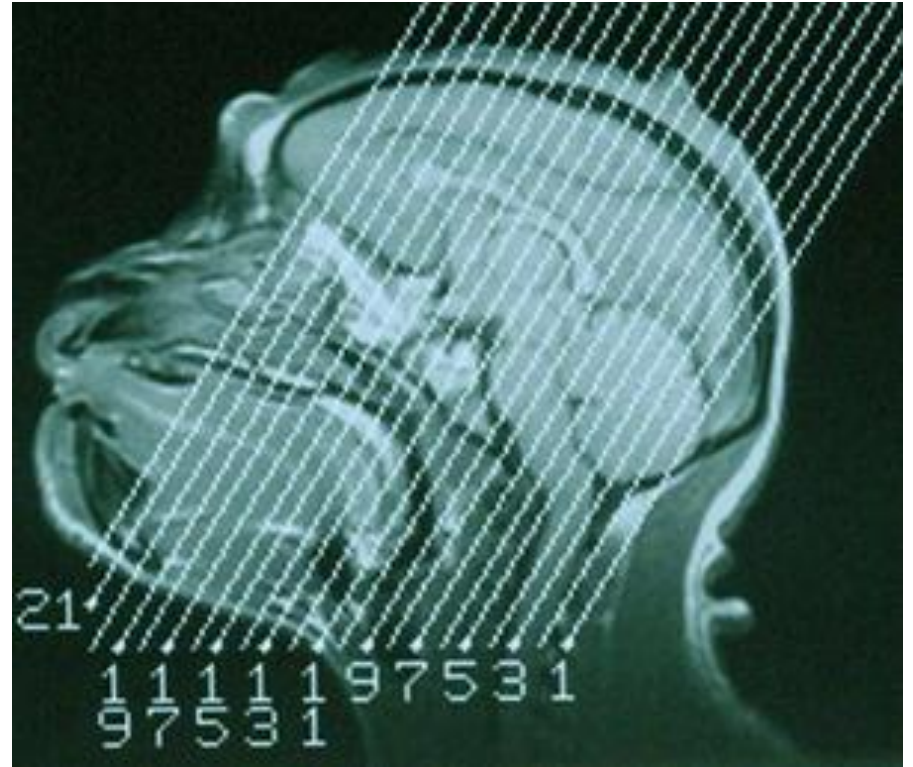
Asosiaalinen persoonallisuus ja kakkostyypin alkoholismi

- Kakkostyypin alkoholismi: mahdollisesti noin (10-) 20 % kaikista alkoholisteista.
- Geneettinen tausta: taipumus periytyy ainakin isältä pojalle.
- Mahdollisesti geneettinen kasauma suomalaisilla (itäsuomalaisilla?).
- Poikkeavan heikko serotoniiniaineenvaihdunta näkyy mm. 5-HIAA:n matalana pitoisuutena likvorissa.

Asosiaalinen persoonallisuus ja alkoholismi

- Heikko palkinto- rangaistusriippuvuus
- Kulkevat omia polkujaan - vankilaan
- Alkoholit nimenomaan keinona saada elämyksiä
- Alkoholit ei stimuloi ruokahalua
- Varhainen alkoholisoituminen
- Glukoosirasituskokeessa ja humalassa hypoglykemia
- Impulsiivisuus ja väkivaltaisuus korostuvat juovuksissa
- Riskiä lisääviä ja vähentäviä geenejä tunnistettu

Turmiolan apina - kaltoin kohdeltu?

ADHD

- Attention Deficit Hyperactivity Disorder
- Synnynnäinen, kehityksellinen huomion keskittämisen ja hyödyttömien signaalien huomiotta jättämisen (habituaation), toiminnanohjauksen ym. häiriö.
- Vaikeuttaa sosiaalistumista ja oppimista.
- Voi johtaa syrjäytymiseen - mahdollisesti kymmenkertaistaa vankilaan päätyminen riskin.

ADHD (yllä) ja ADD (alla)

ADHD ja päihdehäiriöt

- Katsauksissa on esitetty, että 20-30 %:lla päihdehäiriöisistä olisi ADHD, ja 20-40 %:lla ADHD-potilaista jossain elämänsä vaiheessa päihdehäiriö.
- Mekanismina kokeilunhalu ja päihteiden erityinen palkitsevuus.

Humalajuominen väkivallan riskitekijänä Suomessa

- Viikoittain itsensä vahvaan humalaan juovat nuoret ovat väkivallan tekijöinä 5-7 kertaa ja uhreina 2-3 kertaa useammin kuin nuoret, jotka eivät juo alkoholia kovaan humalaan asti.
- Noin 80 % väkivaltarikoksista tehdään Suomessa alkoholin vaikutuksen alaisena.

Addiktioiden taustoja

- Alttius addiktioille vaihtelee suuresti.
- Tausta farmakogenetiikassa?
- Suhde pakonomaisiin toimintoihin yleensä?
(pelihimo, seksiriippuvuus, viiltely ym.)
- Dopamiinijärjestelmä
- Opioidijärjestelmä (endorfiinit)
- Endokannabinoidijärjestelmä

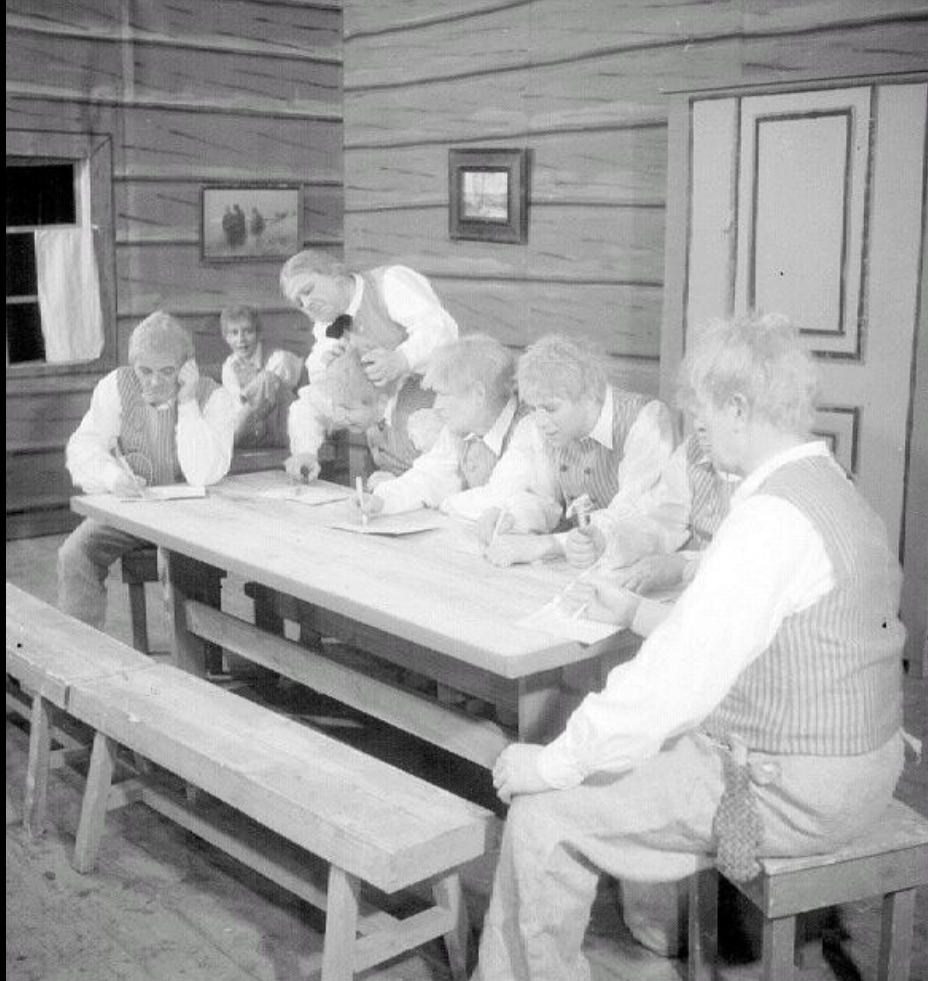
Riippuvuudet tienä vilkkaan pojan kotiin?

Aritmeettiset taidot ja älykkyys vangeilla

- Noin 30% vangeista kuuluu aritmetiikassa väestön heikoimpaan yhdeksään prosenttiin. Lähes 50% vangeista kuului taitojensa osalta heikoimpaan 16%:iin väestöstä.
- Älykkyydeltään selvästi alle keskitason jäi lähes 20% vangeista, kielellisessä suoriutumisessa lähes 30% ja suorituspuolella noin 15% (ÄO 70-79, väestöstä 8 % alle 79).
- Kehitysvammaisen tasoiset hyvin harvinaisia vankiloissa, mutta heitäkin on – yliedustusta ei!

Luki- ja tarkkaavaisuushäiriön perinteinen hoito: motivointi

Väkivaltainen ja vaativa kohtelu johtaa ilmeisesti ongelmiin

- Pakottamisen ja vaativuuden aiheuttama tilapäinen aktivaatiotason ja motivaation kasvu voi joskus johtaa tilapäisiin tuloksiin.
- Osalla vaativuus johtaa kuitenkin hätäntymisen kautta entistä huonompiin suorituksiin.
- Nöyryyttävään kohteluun liittyvä häpeä johtaa vihareaktioihin ja syrjäytymiseen.

Nuorisoriikollisuus ja aivovamma: Rantakallio ym. 1992

- 5966 miespuolista seurattavaa, joista 22 vuoden ikään mennessä rikosrekisteri 355:llä (6,0 %).
- Rikollisuutta eivät ennustaneet syntymäpainon poikkeavuus, keskosuus, perinataaliset vauriot tai epilepsia.
- Merkittävä lisä sosiaalisten ja demograafisten muuttujien vakioinninkin jälkeenkin niillä, joilla aivovamma alle 14 v:n iässä. OR rikosrekisterille 1,9 ja väkivaltarikoksille 3,15.

Timonen ym. 2002

- Pohjois-Suomen syntymäkohortti 1966, josta 5589 miestä ja 5345 naista.
- Aivovamma lapsuudessa tai nuoruudessa yhteydessä psykiatrisen häiriön ja rikollisuuden samanaikaiseen esiintymiseen miehillä (OR 4,1, 95% CI 1,2 - 13,6).

Joukamaa ja työryhmä 2010: keskushermosto-oireiset pään traumat rikosseuraamusaineistossa

- Kaikista (n=711) 45,6 %
- Yhdyskuntaseuraamusta suorittavista (n=101):
41,6 %.
- Naisvangeista (n=101) 45,5 %.
- Elinkautisvangeista (n=100) 37,0 %
- Sakkovangeista (n=100) 60%.
- Muista miesvangeista (n=309) 45,0%

Uutta tietoa tulossa

- Meneillään suuri vankien terveystutkimus.
- 90 %:lla päihdediagnoosi
- Lieviä aivovammoja yli 40 %:lla.
- Skitsofrenia diagnosoidaan kolme vuotta myöhemmin kuin väestössä yleensä.
- ADHD-piirteet ja lukihäiriöt moninkertaisesti yliedustettuina väestöön nähden – dysleksiaa jopa 30 %:lla, huonoja lukijoita puolet.
- Nivoutuminen muihin psykiatrisiin häiriöihin, somaattisiin sairauksiin ja päihderiippuvuuteen selvittelyn alla.

Haaste käytännön työssä:
asenneongelma, päihdeongelma,
neurokognitiivinen häiriö, kaksi
kolmesta vai kaikki?

Keskeisiä huomioita

- Suomessa mm. kehitysvammaisuus, keskosuus ja Touretten oireyhtymä eivät lisää vankeuden todennäköisyyttä.
- Monet muut häiriöt ja poikkeamat lisäävät.
- Niiden synnystä ja niihin liittyvän syrjäytymisen biologisista ja sosiaalisista erityispiirteistä tulee jatkuvasti lisää tietoa.
- Vaikuttamismahdollisuuksia on – enenevästi jos niihin halutaan panostaa.
- Vertaus: alle 13-vuotiaiden tapaturmakuolleisuus nykyisin kymmenesosa 1970-luvulla vallinneesta.